

Artan değer değerlerin artışının zihindeki yansımasıdır, düşünseldir. Diyelim ki, bu yıl 100 olan artan bir değer bulunmakta, ve bu önümüzdeki yıl 110, ondan sonraki yıl 121 olacaktır. Bu artan değer bu yıl ne zaman 100 olacaktır, ve önümüzdeki yıl ne zaman 110 olacaktır? Yanıt bu yılın ilk günüyle önümüzdeki yılın son günüyle artan değerlerin 100'den 110'a çıkması için neredeyse iki yıl geçmiş olacaktır. Yani yıllık yaklaşık yüzde 5 civarında artacaktır. Hâlbuki, yanıt bu yılın aynı günüyle önümüzdeki yılın aynı günüyle, yıllık artış yüzde 10 oranında olacaktır. Peki, bugün artan değer 100'dür derken de aynı sorunla karşı karşıya değil miyiz? Bugün ne zaman artan değer 100'dür; sabah mı, akşam mı? Zaman süreliyse, her an bir süreyi kapsayacak ve değerlerin sabit olduğu bir an bulunmayacaktır; yani, artan değerlerin 100 olduğu (yani bir değer olduğu) bir an yoktur. Artan değer pratikte değerlerin artışıdır, bir süreçtir.

Ekmeğin değeri nerededir? Ekmeğin biçimine bakıp görebiliriz, sıcaklığını tutup hissedebiliriz. Ekmekle ne yaparsak değerini bulabiliriz? Ekmeğin değeri ekmekte değildir, yani bir parçası, bir bileşeni değildir. Ekmeğin değeri ekmeğin bir özelliği de değildir. İyi de, nerede bu değer? Zihnimizde mi, kayıtlarda mı? Diyelim ki, bir arazi var. Sahibine sorarsanız, değeri 60000. Ama tapuda, vergi meselesinden dolayı, 1000 olarak gösterilmiş. Satmaya kalktığında alıcıya göre değeri 40000, satış yapıldığında arazi 50000'e el değiştiriyor. Bu durumda arazinin değeri nedir? Zihnindeki 60000 ya da 40000 mi? Kayıtlardaki 1000 mi? Yoksa satış etkinliğinde gözlenen 50000 mi? İnsan kendi zihnindeki gözleyemez, onu oluşturur; dolayısıyla, zihindeki insanın kendisi için gözlenecek bir şey değildir. Başkalarıysa insanın zihnindeki göremezler. Zihindeki gözlenemeyeceği için fark edilemez. Hiç fark edilemez bilinebileceği düşüncesi idealizmin bir özelliğidir. Bu noktada başkasının zihninde olanı göremesek bile etkisini gözlemleyebilir ve bu gözlemden yola çıkarak zihnindeki kurgulayabiliriz denebilir. Ancak söz konusu olan "etki"nin hiç fark edemeyeceğimiz, zihinde olanın etkisi olduğuna nasıl kanaat getirebiliriz? İdealist olmadan, tutarlı biçimde başkasının zihnindeki fark edilebileceği düşünülemez.

Değer maddi ya da zihinsel değildir. Değer toplumsaldır. Kalmadı a, şu balta girmemiş orman benzeri, medeniyetle ilişkiye geçmemiş, ilkel denilen topluluklardan birinin hâlâ

bulduğunu bir düşünsek, orada yaşayanlar için Microsoft'un tüm hisselerine karşılık gelen bir kağıdın mı, yoksa plastik bir bilyenin mi değeri vardır? Değer dili, inanışları, alışkanlıkları, kültürleriyle bir kültüre bağlıdır. Böyle bir kültür olmadan değer ortaya çıkamaz. Hele artan değerın ortaya çıkması için, şu ya da bu biçimde, bayramlarıyla seyranlarıyla takvimleşmiş bir zamanı ortaya koyan kültür gerekli olur.

Sermaye artan değerdir. Bugün 100 olanın önümüzdeki sene nasıl 110 parası olur? Sermaye üç yoldan yürütülebilir: işleyen araç üzerinden, çalışan insan üzerinden, ve kağıt üzerinde. Değeri 100 para olan ve yılda 10 para kira getiren bir toprak ya da bina işleyen araç üzerinden yürüyen sermayedir. 100 para yatırılıp satın alınır, bir yıl sonra 10 para kira toplanır ve 100 parası toprak, ya da bina olmak üzere 110 paraya ulaşılır. Sene başında 100 para verilip çalıştırılan işçiler sene sonunda 110 paralık mal ürettiklerinde insan üzerinden yürüyen sermayeden söz edilebilir. Son olarak, 100 para borç verip bir yıl sonra 110 para alındığında kağıt üzerinde yürüyen sermaye söz konusudur. İşleyen araç üzerinden, çalışan insan üzerinden, ve kağıt üzerinde yürütülen sermaye, sırasıyla, sabit sermaye, değişken sermaye ve finansal sermaye olarak adlandırılabilir.

Tarımsal üretim yapılan, maden ve diğer doğal kaynakları sunan toprak üretilmediği için ayrıca değerlendirilmiştir. Bunun bir nedeni değerinin saptanması üretim maliyetine dayandırılmadığındandır. Sermayeleştmeye basit bir örnek olarak ilk sene 110 paralık, ikinci sene 121 paralık maden çıkarıldıktan sonra değersizleşecek bir maden ocağı düşünülebilir. Bu durumda maden ocağı yüzde 10 faiz oranı benimsenerek sermayeleştirilirse, değeri 200 para olacaktır. Bir kere sermayeleştirildikten sonra, on yıllık ömrü olan bir makinayla, on yılda madeni tükenecek olan bir maden ocağı arasında ya da tarımsal üretim için kullanılan bir araziyle pratik olarak en az toprak kadar kalıcı olan bir bina arasında sermayenin işleyişi açısından fark yoktur. Dolayısıyla, sabit sermaye olarak değerlendirilebilir. Toprak kirasının kullanımda olmayan en verimli topraktan verim farkına dayanarak belirlendiği düşüncesi, mantıken çelişik olmasına karşın benimsenen, zor ve iktidar olmadan sermayenin olabileceğini örtük olarak varsayan serbet rekabet tasarımlarına dayanmaktadır.

Sabit sermayenin sermaye hâline gelmesi için onunla insan çalışmalıdır. Aksi hâlde, bir değer olabilir, ancak artan değer olamadığından, sermaye değil olsa olsa bir zenginlik, bir servet olacaktır. Araçsız insan çalışmasıysa seyrek ve sermayeleşmemiş etkinliklerdir. Dolayısıyla, sabit sermaye ve değişken sermaye, işleyen araç üzerinden yürüyen sermaye ve çalışan insan üzerinden yürüyen sermaye, hemen hemen her zaman ve yerde birbirlerinden ayrıştırılmayacak biçimde birlikte dirler, ve üretim sermayesi denebilir.

Finansal sermayenin ilk formu banka parası denilene karşılık gelir. Diyelim bankanın 100 paralık yatırılmış sermayesi var, yani bankacının elinde 100 para var ve söz konusu yerde bir tane banka var. Banka bu 100 parayı borç olarak verir. Borç olarak alanlar 100 parayı şu ya da bu biçimde harcarlar. Yani 100 para başkalarının eline geçer. Bunların bir kısmı parasını harcar bir kısmı bankaya yatırır. Ancak parayı harcayanlarda onu başkasının eline teslim ederler, ki bunlarında bir kısmı parayı götürüp bankaya mevduat olarak yatırır. Diyelim ki bir süre sonra bankacının elinde yeniden 90 para birikti. Bunu bankacı yine borç olarak başkalarına verecektir. Bu para dönüp dolaşıp yine bankaya gelecektir. Gel zaman, git zaman bankada 400 paralık mevduat birikmiş ve banka 500 paralık kredi açmış olsun, yani bankacının elinde hiç para bulunmasın. Bu durumda, bankanın 100 parasından kaynaklanan 400 paralık bir servet ortaya çıkmıştır. Yani, bankayı bir yana bıraktığımızda, bu topluluğun artık fazladan 400 paralık serveti vardır. Ancak yine aynı topluluğun 500 paralık borcu vardır ve ortada yalnızca 100 para vardır. Net olarak 400 paralık servet ve 400 paralık borç, yani elde var sıfır, ya da az gittik, uz gittik, dönüp baktık ki bir arpa boyu bile yol gitmemişiz. Yani finansal sermayeyle oluşan değer toplumun tümüne bakıldığında bulunmayan bir değerdir. Merkez bankalarının tedavüle sürdüğü paradan, menkul kıymetler borsasındaki kıymetli kağıtlara kadar, finansal sermaye, hesaplamanın karışıklık düzeyi dışında hep aynı niteliktedir.

Toplumun tümüne bakıldığında eğer finansal sermaye hep sıfıra varıyorsa, nasıl oluyorda bulunuyor? İlk, bankacının topladığı mevduatları borç vermek yerine harcadığını düşünelim. Bu durumda, borç döndüğü sürece sorun yok gibi gözükür, ancak mevduat sahipleri sıkışıp da paralarını çekmeleri gerektiğinde alamayacaklardır. Sermayenin iktidar

ve zor olmak zorunda olduğu bu durumda açıkça ortaya çıkar. Eğer bankacı iktidar ve zor kullanabiliyorsa, ona pek bir şey olmaz. Bu durumda finansal sermaye, servetin finansal araçlarla belli kişilere akmasına aracılık eder. İkinci olarak, yazın işlerin yoğun olduğu, ancak diğer mevsimlerde hemen hemen hiç iş yapılmayan bir sektör düşünelim. Bu durumda yaz haricinde sermaye finansal sermaye hâlinde bekletilebilir. Yani yazdan sonra karşılıksız borçlanma yapıp, gelecek yaz yeniden üretim sermayesine dönüştürülebilir. Ya da piyasaların genişleyemediği, yani daha fazla ürünün para etmediği bir döneme girildiğinde, işlerin bir gün gelip düzeleceği umuduyla bir süre için sermaye finansal sermaye hâlinde işlemeye devam edebilir.

Dünyanın bütününe baktığımızda ne kadar sermaye vardır? İlkin, yeni bir maden bulunmadığı sürece, doğal zenginlikler üzerinden yürüyen sermaye her geçen gün azalır. 110 ve 121 para getirecek biçimde iki dönem çalışacak olan maden örneğine baktığımızda, ilk sene 200 paralık bir sermaye söz konusudur. İkinci seneyse aynı maden yalnızca 110 para etmektedir. Her ne kadar, 110 paralık değerinin yanı sıra ilk yılın 110 paralık getirisi olsa da bu artık başka bir alana yatırılmadığı sürece sermaye değildir. Yani sermayenin bir kısmı, yeni madenlerin bulunması ya da madenlerden çıkanların değerindeki değişimlere bağlı olarak artış yönünde sıçramalar yapmakla birlikte, bu sıçramaların dışında kalan dönemlerde hızlanarak azalmaktadır. İkinci olarak, değişken sermaye, çalışan işçi sayısına ve aldıkları ücret oranlarına bağlıdır. Eğer işçi sayısı artıyor ve/veya ücretler artıyorsa bu durumda sermaye artabilir. İkinci dünya savaşı sonrası yaklaşık yirmi yıl süreyle, “gelişmiş” ülkelerde sermaye bu biçimde hızla arttı. Buradaki artış, bir yandan sermayeci gelişmenin yol açmış bulunduğu olağanüstü tahribatın tamirinin getirdiği ivmeyle, diğer yandan olası komünist devrimlerin baskısı altında, deyim yerindeyse, hiç de istemeden, “sermayeci irade”ye ve “sermayeciliğin ruhu”na aykırı olarak gelişti. Sermayeyi ortadan kaldırmaya yönelmiş emekçi direnişin olmadığı dönemler ücretler yaşamak için gerekli en düşük düzeye doğru geriler. Bu da sermayenin diğer bir kısmının azalıp, durağanlaşması anlamına gelir.

Yıllık 1 milyar dolarlık geliriniz olsaydı, bunu nasıl tükettirdiniz? Sermayesi arttıkça sermayedar, kârının daha küçük bir oranını tüketime ayırır; kalanını sermayeleştirmeye

çalışır. İyi de, sermayedarlar daha fazla neyi sermayeleştirebilirler? Dünya üzerindeki üretim sermayesi azalırken, olacağı finansal sermayenin büyümesidir. Büyüyen finansal sermaye, bulunmayan üretim sermayesinin peşindedir. Sağa sola saldırır durur. Çaresizce kendisine yönelir ve önce emekçilerin, örneğin emeklilik için anlamsız biçimde yapmış oldukları uzun dönemli tasarruflarına yönelir; finansal oyunlarla karşılıklarının üzerine yatıp karşılıksız bırakır. Sonra kullanabildikleri iktidar ve zor kendilerinininkinden daha güçsüz olan küçük girişimcilerin birikimlerine saldırıp, küçüklerin ellerinde avuçlarında ne varsa alır. Son olarak da, sermaye sahiplerinin kendi aralarındaki hesaplaşması başlar. İçine girdiğimiz sermayedarların en yalnız kaldıkları dönemdir. Bu dönemde, sermayenin geçmiş mutlu günlerinde saklanan iktidar ve zor olma özelliği en kaba biçimde ortaya çıkar.